

Palamuse—Paun- vere mail

Sellest tuleb nüüd kümme aastat tagasi. Palamuse vana koolimajal avati Oskar Lutsu mälestustahvel. Sellega tähistati rahvakirjaniku sünniaastapäeva. Palamusele oli sõitnud kirjandusteadlasi ja raamatuseppu, palju oli ümberkaudset rahvast. Kohal olid ka kirjaniku abikaasa ja hallipäine muusikategelane, Lutsude naaber Tartust Juhan Simm. Samal päeval pandi alus ka rahvakirjaniku mälestusnurgale. Esimese sissekande külalisraamatusse tegi Juhan Simm. Ta kirjutas: «Kuigi Oskar ei sallinud mulke.» Oma mälestusi pajatasiid

nii Juhan Simm kui ka Palamuse rahvas. Oli seal ka muheda jutuga taat August Loog, keda mõned on pidanud Tõnissoni algkujuks. Mees puunis ise vastu. Tema polevat kooliajal küll Tõnissoni-taoline priske poiss olnud. Teistes raamatutes seisvat tema küll sees. Aga Tõnisson tema ikka polevat. Ega tema vahetpidamata midagi sõõnud ka.

Kui Ivar Triikkel talt juttu mikrofoni meelitas, küsis taat: «Kas ma pean siia torusse rääkima või?»

1957. aastal algas Palamusele-Paunveresse ka ekskursantide vool. Mõnel kevadpäeval käib neid seal ühtekokku üle kümne. Sest kes poleks naerunud Tootsi vempude üle, elanud kaasa Paunvere kooli poistele ja tüdrukutele.

Vaadata on Palamusel palju. Koolimaja on alles. Samuti kirikumõisa kool. Selles asuvad nüüd kultuurimaja ja külanõukogu. Ainult sauna ei ole, mille juures Toots oma müristajaga pauku tegi. Sauna asemel kasvavad pajud. Koolimaja juures asuvalt künkalt tehti saanisõitu.

Kord läinud jää sõitjate all katki ja Toots on hõiganud: «Luts ujub ja Kukk lendab, päästke väike Paadevest ära!» Tootsoni peetakse Tootsi prototüübiks ning Paadevestil ja Lestat arvatakse samuti ühist olevat.

Oleks loomulikult karm nõuda, et kirjanduslikud kujud oleksid kõik elust maha kirjutatud. Kuid loomulik on see, et väga paljud tegelikud sündmused ja inimesed elavad kirjanduses edasi. O. Luts ammutas oma Tootsi-lugudele ainet Palamuselt-Paunverest. Seetõttu tundis kohalik elanikkond kirjanduslikes kujudes ära kohalikke elanikke. Ka Lutsu koolikaaslased leidsid ennast üles. Voldemar Tootson olevat pärast «Kevade» lugemist esimese valuga lubanud Lutsule ühe korraliku keretäie anda. Hiljem kõhistanud ta raamatut lugedes mõnusat naeru.

Voldemar Tootson olnud koolis kõva vembumees. Hiljem läks ta Venemaale ja abiellus seal. Naine koos tütre-ga elas hiljem Tootsoni kodutalus, mis asub otse üle soo, Palamusele päris lähedal. Käisin neil viimati külas kümme aastat tagasi. Ei tea, kas nad on seal praegu-seni või mitte.

Kes Palamusel juba on, ei jäta kämata ka varjurikkal surnuual. Seal puhkab kellamees Lill, kellel on palju ühist Liblega. Lill langes õnnetult tulekahju ohvriks. Kalmistul on ka tollaegse köstri haud. «Kevades» tunneme köstrit Julk-Jüri nime all.

Kui Lutsult küsiti, kuidas nende tema teoste algkujudega lood on, kas nad on ikka Palamuse kandi inimesed, siis Luts muheles ja kostis: «Võtke seda asja nii, kuidas tahate.»

Palamuse-Paunvere jäid tal-le kalliks. Viimane kord seal käies olevat ta astunud mööda vana klassiruumi, silitanud seinu ning tal olnud pisarad silmis.

Olen palju kordi sirtunud Palamuse vanas koolimajas asuva O. Lutsu memoriaalnurga külalisteraamatut. Kui palju sooje sõnu, kui palju kiitust kirjaniku teoste! Palju on sissekandeid külalistelt teistest liiduvabariikidest. Sest Lutsu muhedad raamatud on head sõbrad paljude rahvaste lugejatele.

K. KUULMATA